

ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΒΟΡΕΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ : "ΠΥΡΣΟΥ", Α. Ε.
1940

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΒΟΡΕΑΣ

ὑπὸ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ (¹)

Μέσα εἰς τὴν αἰωνιότητα, τὴν ἀσύλληπτον ταύτην καὶ ἀκαθόριστον ἔννοιαν, ὁ ἄνθρωπος θὰ παρέμενεν ἀπροσανατόλιστος, εἰάν δὲν ὑπῆρχον τὰ μεγάλα ρεύματα, ποῦ δημιουργοῦν αἱ ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς καὶ ἰδιαιτέρως ἡ ἐπιστήμη. Χωρὶς τὰς ἐκδηλώσεις αὐτὰς ὁ ἄνθρωπος θὰ ἔζη εἰς πολὺ στενὸν περιβάλλον καὶ εἰς πολὺ περιορισμένους ὁρίζοντας. Θὰ ἦτο κλεισμένος εἰς τὸ κέλυφος του. Οὔτε πτήσεις θὰ ὑπῆρχον τότε δι' αὐτὸν οὔτε ἰδανικὰ οὔτε πορεῖαι οὔτε προσπάθειαι. Χωρὶς ἀφειρησίας καὶ χωρὶς σημεῖα κατευθύνσεως ὁ ἄνθρωπος θὰ ἔζη τὸν βίον σκώληκος καὶ θ' ἀπέθνησκεν ἢ εἰς τὴν κοιτίδα, ποῦ ἐγεννήθη, ἢ εἰς τὴν ζούγκλαν, ποῦ θὰ τοῦ ἐδημιούργουν αἱ ἀνάγκαι τῆς ὑλικῆς του ἀπλῶς ζωῆς.

Τὰ ρεύματα ὁμῶς τῆς ζωῆς εἶναι διοριστικὰ τῆς αἰωνιότητος; Βεβαίως ὄχι. Εἶναι ἀπλῶς σχηματικά. Προσδίδουν εἰς τὴν αἰωνιότητα ἐξωτερικὴν μορφήν καὶ σχῆμα καὶ φαινομενικὴν κατεύθυνσιν. Μακρὰν τοῦ ν' ἀποτελοῦν αἱ ἐκδηλώσεις αὐταὶ τῆς ζωῆς τὴν ἀλήθειαν, δι' ἧς θὰ ἐξηγεῖτο ἴσως ἡ αἰωνιότης, δὲν εἶναι ἐν τούτοις καὶ ψεῦδος. Καὶ ἐν ᾧ νοοῦνται ἐν τῇ σχέσει των πρὸς τὸ γενεσιουργὸν αἴτιον, ὑφίστανται οὐχ ἥττον καὶ ὡς γεγονότα ἱκανὰ νὰ τροφοδοτοῦν τὴν πρὸς τὸ εἶδέναι ἔφεσιν τοῦ πεπερασμένου ἀνθρώπου καὶ τὴν πρὸς κίνησιν καὶ ἐνέργειαν ὁρμὴν αὐτοῦ, δῆλα δὲ αὐτὴν τὴν ζωὴν του καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεώς του.

Μὲ τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς ὁ ἄνθρωπος αὐτοκαθορίζεται. Πληροφορεῖται πόθεν ἔρχεται, ποῦ εὐρίσκειται καὶ ποῦ πηγαίνει. Καὶ κατ' ἐπέκτασιν ἀνατρέχει εἰς χιλιετηρίδας τινάς, διὰ νὰ εὔρη τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας, ἢ φιλοτεχνεῖ ποιᾶν τινὰ προοπτικὴν, διὰ νὰ προκα-

(¹) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Ἑρμῇ τῷ περιοδικῷ, τῇ 20ῇ Ἰουνίου 1939. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀρθρῶν, ἅτινα πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοφίλου Βορέα καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ καὶ ἐν τῷ ξένῳ τύπῳ ἐδημοσιεύθησαν καὶ ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ, ἐλάχιστα ἀναγράφονται ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ.

κόσμου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ κατευθύνει τὴν ἀληθῶς ἰσχυρὰν του προσπάθειαν ὄχι μόνον πρὸς μίαν γόνιμον ἐπιστημονικὴν παραγωγὴν, ἀλλὰ καὶ πρὸς δημιουργίαν ἐνὸς ἐπιστημονικοῦ καθεστῶτος ὁρτίως ὀργανωμένου μέσα εἰς τὸ ὅλον ἐκπαιδευτικὸν μας πλαίσιον καὶ ἐδραίως θεμελιωμένου μέσα εἰς τὴν κοινωνίαν μας.

Ἀληθὴς ἐπιστῆμη σήμερον θεωρεῖται ἡ πειραματικὴ. Χωρὶς βεβαίως νὰ παραγνωρίζῃ αἴτιη τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν καθαρῶς πνευματικῶν ζητήσεων, οὐχ ἥτιον τὴν ἀρετὴν της θέτει εἰς τὰ δεδομένα τοῦ πειράματος. Ἡ σκευὴ τοῦ ἀρχαιολόγου, τὸ χειρουργικὸν μικροσκόπιον τοῦ ἀνατόμου, τὸ μικροσκόπιον τοῦ χημικοῦ ἀξίζουν προφανῶς ἀκείρως περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ μεταρυσικὰ δόγματα καὶ ὅλα τὰ ὑπερβατικὰ προβλήματα τῶν θεωρητικῶν.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὁ Βορέας δὲν ἦτο δυνατὸν εἰς τὴν ψυχολογίαν, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν βῆσιν τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν, νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ἀναδίφησιν τῶν πηγῶν καὶ τὴν γόνιμον ἄλλως τε μελέτην τῆς σοφίας τῶν ἔθνων, ἀλλ' ἐθεώρησε ὑποχρέωσίν του νὰ ἰδρύσῃ καὶ ψυχολογικὸν ἐργαστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ διὰ τῶν πειραματικῶν του ἐρευνῶν νὰ ἐλέγξῃ πᾶσαν θεωρίαν καὶ νὰ συνάγῃ ἴδια πορίσματα.

Ὄργανωμένον σήμερον τὸ Ψυχολογικὸν Ἐργαστήριον τοῦ Ἐθνικοῦ μας Πανεπιστημίου κατὰ τὰ πρότυπα τῶν εὐρωπαϊκῶν Ἐργαστηρίων καὶ ἐρωδιασμένον μὲ ὅλα τὰ ἀπαραίτητα ὄργανα λειτουργεῖ κατὰ τρόπον ἀληθῶς ὑποδειγματικόν, μὲ τὰ πολύτιμα δὲ πορίσματά του πρόκειται σπουδαιότατα νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν δημιουργίαν καθαρῶς ἑλληνικῆς ψυχολογικῆς ἐπιστήμης. Καὶ μέθοδοι δὲ ἰδιαίτεραι ἐφαρμόζονται ψυχολογικῆς ἐρεύνης εἰς τὸ Ψυχολογικὸν τοῦτο ἔργαστήριον, ὥστε ἡ βλῆ λειτουργία του ν' ἀποτελῇ καὶ ἴδιον σύστημα ἐπιστημονικῶν ζητήσεων.

Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ἐλάχιστα παρ' ἡμῶν λειτουργοῦν ἐπιστημονικὰ ἐργαστήρια καὶ μάλιστα μὲ τὰ θετικὰ ἀποτελέσματα τοῦ Ψυχολογικοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Ἐθνικοῦ μας Πανεπιστημίου, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὸν Βορέαν ὡς ἓνα ἐκ τῶν ἐλαχίστων Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, οἵτινες ἐστήριξαν τὴν ἐπιστήμην ἐπὶ εὐρυτέρων βάσεων.

Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Βορέα ἐκτείνεται κυριώτατα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ λογικὴ, ἡ ψυχολογία καὶ ἡ φιλοσοφία εἶναι αἱ ἐπιστῆμαι, εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν ἐρευναν τῶν ὁποίων ἀριέρωσε μέχρι σήμερον ἀληθῶς κλασσικὰ συγγράμματα.

Ἐὰν, ὡς λέγει ὁ Κάντιος, «ἡ λογικὴ ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους συντελεσθεῖσα οὔτε ηὐξήθη οὔτε ἠλαττώθη κατὰ τὸ περιεχόμενον», ὁμῶς

εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα ἦτο ἄγνωστος ἢ σχεδὸν ἄγνωστος. Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ Ἕλληνες δὲν εὐρίσκονται εἰς πολὺ φιλικὰς σχέσεις μὲ τὴν ἀριστοτελικὴν ταύτην ἐπιστήμην τόσον εἰς τὸν προφορικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸν γραπτὸν λόγον.

Ὅτι πράγματι καλοῦμεν σήμερον ἀγραμματοσύνην τῶν νέων μας, οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰ μὴ ἀπλῆ ὑπ' αὐτῶν κακομεταχείρισις τῆς λογικῆς. Ἐἴτε διὰ λόγους κληρονομικούς, εἴτε διὰ τὴν πλημμελῆ καὶ μὴ μεθοδικὴν διδασκαλίαν τῶν σχολείων μας, εἴτε διὰ τὰ κατωγραμμένα βιβλία μας, εἴτε καὶ διὰ τὴν γλωσσικὴν μας ἀκαταστασίαν, ἀληθὲς καὶ ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι οἱ νέοι μας πολλαχῶς σφάλλονται περὶ τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς.

Πλήρης σύγχυσις ἐπικρατεῖ παρ' αὐτοῖς ὡς πρὸς τὴν διάκρισιν καὶ τὴν ἐπίσημιν τῶν λογικῶν στοιχείων. Καὶ εἶναι συνηθέστατον τὸ φαινόμενον νὰ ἐκλαμβάνεται ἡ ὑπόθεσις ὡς ἀπόδειξις, ἡ ἀπλῆ πληροφορία ὡς ἀξίωμα, ἡ μέθοδος ὡς λογικὴ ἀρχὴ καὶ οὕτω κατ' ἑξῆς.

Ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους ἡ «Λογικὴ» τοῦ Βορέα ἔρχεται νὰ πληρώσῃ ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλεῖτερα κενὰ τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Διότι εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐξετάζονται καὶ ἐρευνῶνται ὅλοι οἱ νόμοι καὶ κανόνες τῆς νοήσεως, ὥστε καὶ ὁ διδάσκαλος νὰ ὠφεληθῆται ἐκ τῆς μελέτης αὐτοῦ, καὶ κάθε διανοούμενος ἄνθρωπος.

Εἰς τὴν διαπραγματεύσειν τῶν ἐπὶ μέρος δ Βορέας εἶναι συστηματικώτατος καὶ ἀνλυτικώτατος, ὥστε νὰ μὴ μένη τίποτε ἀσαφὲς ἢ σκοτεινὸν εἰς τὸν ἀναγνώστην, ἀλλὰ καὶ κανένα κενόν. Προκειμένου π. χ. περὶ ἀποδείξεως, δίδει τὴν ἔννοιαν αὐτῆς, τὸν ὁρισμὸν της, τὴν μορφήν της. Περαιτέρω ὁμιλεῖ περὶ τῶν μερῶν τῆς ἀποδείξεως (ὁρισμὸς, ἀρχαί, ἀξιώματα, αἰτήματα, θεωρήματα, προβλήματα, σχόλια, πορίσματα). Ἀκόμη περαιτέρω ἐξετάζει τὰ εἶδη τῆς ἀποδείξεως (ἄμεσος, ἔμμεσος, παραγωγικὴ, ἐπαγωγικὴ, ἀναλογικὴ, κατ' ἀλήθειαν, κατ' ἄνθρωπον). Ἐπίσης ἐξετάζει τοὺς κανόνας τῆς ἀποδείξεως καὶ ὅτι ἄλλο σχετίζεται μὲ τὸ λογικὸν τοῦτο στοιχεῖον.

Ἐὰν ὑπολειπόμεθα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς λογικῆς, δὲν εὐρισκόμεθα οὐχ ἥττον εἰς καλλιτέραν κατάστασιν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ψυχολογίας. Τοιοῦτοτρόπως ἀποτυγχάνει παρ' ἡμῶν κατὰ κανόνα ὁ διδάσκαλος, διότι ἀγνοεῖ τὴν ψυχολογίαν τῶν μαθητῶν του. Ἀποτυγχάνει ὁ ἱεροκῆρυξ, διότι εἶναι ξένος πρὸς τὴν ψυχολογίαν τοῦ ἀκροατηρίου του. Ἀποτυγχάνει ὁ δικαστής, ἐπειδὴ ἡ ψυχολογικὴ του μαλ' ἄβυσσος δὲν φθάνει μέχρι τοῦ βυθοῦ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως. Ἀποτυγχάνει ἡ οἰκογένεια, διότι οἱ σύζυγοι ἀδυνατοῦν νὰ ψυχολογήσονται ὁ

έναν τὸν ἄλλον καὶ οἱ δύο τὰ παιδιὰ των. Ἀποτυγχάνει καὶ ἡ κοινωνία εἰς τὴν ἀποστολήν της, ἐπειδὴ οἱ κοινωνικοὶ μας ἡγέται δὲν γνωρίζουν τὴν ψυχολογίαν τοῦ πλήθους.

Καὶ ἡ ἔλλειψις ἀνθρώπων δυναμένων νὰ ψυχολογοῦν ἐπιτυχῶς ὀφείλεται εἰς τὴν ἀδυναμίαν μας νὰ ἐκλέγομεν τὸν κατάλληλον ἄνθρωπον διὰ τὴν κατάλληλον θέσιν. Καὶ ἡ ἀδυναμία μας αὕτη προέρχεται ἐπίσης ἐκ λόγων ψυχολογικῶν. Ἡ φυσιογνωμικὴ καὶ ἡ ὅλη ψυχολογία ἔπρεπε νὰ παῖξουν τὸν σπουδαιότερον ρόλον εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ διδασκάλου, τοῦ δικαστοῦ, τοῦ ἱεροκήρυκος καὶ ἐν γένει παντὸς λειτουργοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ἐξέτασιν καὶ τὴν θεραπείαν τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως.

Ἡ Ψυχολογία τοῦ Βορέα ἔρχεται νὰ λύσῃ ὅλα τὰ προβλήματα ὅσα συνδέονται μὲ τὴν ψυχὴν τόσον ἀπὸ θεωρητικῆς ὥσον καὶ ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως. Διότι εἰς τὸ ἀληθῶς κλασσικὸν τοῦτο σύγγραμμα δὲν ἐρευνῶνται μόνον συστηματικῶς καὶ ἐπιμελῶς ὅλα τὰ ψυχικὰ φαινόμενα καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλα, ὡς καὶ οἱ νόμοι καθ' οὓς ταῦτα ἐκφαίνονται καὶ λειτουργοῦνται, ἀλλὰ καθορίζεται καὶ ἡ φύσις καὶ ὁ χαρακτήρ ἐνὸς ἐκάστου τούτων καὶ ἡ σημασία του εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς ὅλης ψυχῆς, ὥστε ὁ ἀναγνώστης, πλὴν τοῦ θεωρητικοῦ διαφωτισμοῦ νὰ ἔχῃ καὶ ἕνα σύμβουλον καὶ ὁδηγὸν εἰς τὴν ἀσκήσιν τοῦ λειτουργήματός του. Τοιοῦτοτρόπως, προκειμένου περὶ τῆς βουλήσεως, γράφει. «Ἡ βούλησις, λειτουργία αὐτοτελῆς τῆς συνειδήσεως, εἶναι μετὰ τῆς γνώσεως καὶ τοῦ συναισθήματος οὕτω συνημμένη, ὥστε δυσχερέστατα δύναται νὰ διακριθῇ ἀπ' αὐτῶν. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ σύγκυσις αὐτῆς πρὸς τὰς λειτουργίας ἐκείνας, ἥτις ἀπὸ παλαιότερων χρόνων ἀρξαιμένη ὑφίσταται μέχρι τοῦ νῦν. Οἱ νοησιοκρατικοὶ ἐδίδαξαν ὅτι ἡ βούλησις προέρχεται ἐκ τῆς δυνάμεως, ἣν αἱ παραστάσεις καταβάλλουσιν ὅπως συντηρῶσιν ἑαυτὰς ἐν τῷ πρὸς ἀλλήλας ἀγῶνι. Οἱ δὲ θυμοκρατικοί, οὔτινες θεμελιῶδες στοιχεῖον τοῦ ψυχικοῦ βίου ὑπέλαβον τὸ συναίσθημα, ἐξ αὐτοῦ μάλιστα παράγουσι τὴν βούλησιν. Ὅτι ὅμως οὔτε ἡ πρώτη θεωρία εἶναι ὀρθὴ οὔτε ἡ δευτέρα, εἵπομεν ἀλλαχοῦ. Αἱ παραστάσεις καθ' ἑαυτὰς παρέχουσι μόνον τὴν γνώσιν τῶν ἀντικειμένων τοῦ περὶ ἡμᾶς κόσμου καὶ τῶν σχέσεων τούτων πρὸς ἀλλήλα· τὸ δὲ συναίσθημα εἶναι κυρίως γεγονὸς παιθητικόν· ἀλλ' ἡ βούλησις εἶναι ἐνέργεια, ἥτις ὀρμᾶται μὲν ἀπὸ τῆς γνώσεως ἐν ταῖς ἀνωτέραις μάλιστα μορφαῖς καὶ προσδιορίζεται ὑπὸ τῶν ψυχικῶν διαθέσεων τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς λύπης, ἔχει ὅμως τὴν ἀδιοριμότητα ὡς κύριον αὐτῆς χαρακτήρισμα. Τοῦτο μόνον εἶναι ἀναντιλεκτόν, ὅτι πᾶσαι αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος λειτουργίαι ἐπιδρῶσι πολλαχῶς ἐπ' ἀλλήλας».

Ὁ διδάσκαλος, ὁ ὁποῖος θὰ ἔχη ταῦτα ὑπ' ὄψει του, δὲν δύναται εἰς τὴν ἀσκησιν τοῦ διδακτικοῦ του ἔργου νὰ παραγνωρῶσθῃ τὴν σημασίαν τῆς γνώσεως διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς βουλήσεως, οὔτε ν' ἀποδίδῃ ἀξίαν μεγαλειτέραν τοῦ δέοντος εἰς τὸ συναίσθημα. Ἐπίσης καὶ ὁ δικαστὴς προκειμένου νὰ καταλογίσῃ εὐθύνας, θὰ ὑπολογίσῃ καὶ τὴν συναισθηματικὴν κατάστασιν τοῦ ὑπευθύνου καὶ τὸ εἶδος τῶν γνώσεών του καὶ τὸν βαθμὸν τῆς μορφώσεώς του καὶ ἐν γένει τὴν ὅλην του ψυχικὴν κατάστασιν.

Ἴδου διατὶ ἢ ἐπὶ τοῦ προκειμένου συγγραφικῆ ἐργασίᾳ τοῦ Βορέα δὲν φέρει μόνον θεωρητικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' εἶναι καὶ κατ' ἐξοχὴν διαφορικτικὴ καὶ ὁδηγητικὴ.

Μεγαλειτέρα σύγχυσις κριαεῖ παρ' ἡμῶν ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἰδέας καὶ τὰ ἰδεολογικὰ ρεύματα, γενικώτερον δὲ τὴν περὶ κόσμου θεωρίαν. Ἐἴτε διὰ τὴν ἡμιμάθειάν μας, εἴτε διὰ τὴν ἔλλειψιν καταλλήλου καὶ συστηματικῆς ἀγωγῆς, εἴτε διὰ τὸν ἑμπορτικὸν ἔγουςμόν μας, παραγνωρῶμεν τὰ πάντα καὶ διαρκῶς συγχέομεν τὸ δικαίωμα μὲ τὴν ὑποχρέωσιν, τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὴν ἀσυνδοσίαν, τὴν πλῆξιν μὲ τὸν τύπον, τὴν γένεσιν μὲ τὴν ἐξέλιξιν, τὴν ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς προσωπικότητος καὶ οὕτω κατ' ἐξῆς.

Ἐν τῷ εὐμοιροῦμεν ἐμψύτου εὐφυΐας καὶ κόσμου ἑσωτερικοῦ, ὅμως ἐλάχιστα φιλοσοφοῦμεν καὶ ἐλάχιστα σιωρονοῦμεν. Γινόμεθα κατὰ κανόνα ἀχμάλωτοι μᾶς οὐκισθήκατε ἰδέας, μᾶς στιγμαίως ἐντυπώσεως καὶ εἴμεθα πάντοτε ἔτοιμοι νὰ θυσιαζόμεν τὰ πάντα εἰς τὸν βωμὸν τοῦ προσωπικοῦ μας πείσματος.

Ὅλοι αἱ μεγάλοι αὐταὶ ἑλλείψεις, αἱ ὁποῖαι μᾶς διακρίνουσιν καὶ ὡς λαὸν καὶ ὡς κοινωνίαν καὶ ὡς οὐκισθῆναι, ἀφείλονται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἐμελετήσαμεν τὴν φιλοσοφίαν. Ἡ φιλοσοφία κατὰ Βορέαν «εἶναι ἢ ἐπιστήμη, ἣτις καθιστᾷ μὲν τὸν ἄνθρωπον ἱκανὸν ἀπὸ ὑψηλοτέρας περιοπῆς νὰ ἐξετάσῃ τὰ πράγματα καὶ ζητῇ πανταχοῦ τοὺς ἐσχάτους αὐτῶν λόγους, καταλύει δὲ τῶν μυθολογικῶν καὶ φανταστικῶν περὶ κόσμου θεωριῶν τὰ εἶδωλα καὶ ἀποσκορακίζει τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ καθαίρει τὰς περὶ τοῦ θείου ἰδέας καὶ ἐλέγχει τὰς πλάνας τὰς κοινωνικὰς, πρὸς δὲ ταύταις ἀνυψοῖ τὸ ἠθικὸν τῶν ἀνθρώπων φρόνημα καὶ ριπίζει τὰ ὑψηλὰ ἰδεώδη καὶ χαλκεύει τοὺς χαρακτῆρας καὶ ἀναδεικνύει τοὺς ἥρωας τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκοντος. Καὶ τοῦ καλοῦ δὲ προάγει τὴν ἀντίληψιν ἢ φιλοσοφία καὶ τὴν τέχνην ἐξευγενίζει. Καὶ ἐνὶ λόγῳ ὅσο μᾶλλον ὁ ἥλιος τῆς φιλοσοφίας φωτίζει καὶ θερμαίνει, ἐπὶ τοσοῦτον ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων προάγεται

καὶ ἀναδίδουσι καὶ ἀκμιάζουσι καὶ μεγαλοῦργοῦσιν αἱ κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἀρεταί».

Καὶ τὴν ἐπιστήμην ταύτην μᾶς παρέχει ὁ Βορέας διὰ τοῦ συγγραμμάτος του «*Εἰσαγωγή εἰς τὴν φιλοσοφίαν*». Εἰς τὸ ὄγκωδες τοῦτο ἔργον του ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς πραγματεύεται πᾶν ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸ φιλοσοφικὸν πεδίον, ἤτοι τὰ μεγάλα καὶ θεμελιώδη φιλοσοφικὰ ζητήματα, ὅπως εἶναι ἡ ὑπόθεσις, ἡ μέθοδος καὶ ἡ ἀξία τῆς φιλοσοφίας, ἡ διαίρεσις αὐτῆς κατ' ἐποχὰς καὶ κατὰ σχολάς, τὰ προβλήματα τῆς φιλοσοφίας, ὅσα ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν φύσιν, τὴν ψυχὴν, τὴν ἐπιστήμην, τὴν κοινωνίαν, τὴν πολιτείαν, τὸ δίκαιον, τὴν ἱστορίαν, τὴν ἠθικὴν, τὸ καλὸν καὶ τὴν θρησκείαν.

Ἐκαστον τῶν ζητημάτων τούτων καθορίζεται μετ' ἀκριβείας, ἐξετάζεται λεπτομερῶς, διονυχίζεται, ἐξαντλεῖται. Προκειμένου λ. χ. περὶ τῆς καλαισθητικῆς συνειδήσεως, ἐξετάζονται αἱ ποικίλαι περὶ αὐτῆς θεωρίαι, ὅπως εἶναι ἡ θεωρία τοῦ ἐμφύτου, ἡ θεωρία τῆς ἐμπειρίας καὶ ἡ τῆς ἀνεπίξεως. Ἀναφέρει περαιτέρω ὁ συγγραφεὺς ὅσα ἐγράφησαν περὶ τῆς νοησιοκρατικῆς καὶ θυμοκρατικῆς θεωρίας ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ, ὡς καὶ περὶ τῆς ἐμπειρικῆς, καὶ ἐπάγεται τὴν ἴδιαν του αὐθεντικὴν γνώμην, ὡς ἑξῆς:

«Ἄλλ' ἡ νηφαλιωτέρα τῶν πραγμάτων ἐξέτασις δεικνύει ὅτι οὐδέτερά τῶν σχολῶν τούτων στοχάζεται τοῦ ὀρθοῦ. Αἰσθητικαὶ ἀξίαι ἀπόλυτοι καὶ ὑπερβατικά, καθ' αὐτάς, δὲν ὑπάρχουσιν, ὅπως δὲν ὑπάρχουσιν ἀξίαι καθόλου εἶπεῖν ὡς οὐσίαι ἀυθιπόστατοι ἢ ἀφ' ἑαυτῶν ἰσχύουσαι ἐπέκεινα τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, οὐδὲ συνείδησις καθολικὴ, οὐδὲ ἀπόλυτος λόγος. Αἱ ἰδέαι καὶ αἱ ἀξίαι καθόλου εἶναι σχετικαὶ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως τιθέμεναι, ἐξελίσσονται δὲ καὶ μεταβάλλονται προϊόντος τοῦ χρόνου. — Εἰς τὴν γένεσιν τῶν ἰδεῶν καὶ ἀξιῶν, εἰς ἃς καὶ τοῦ καλοῦ ἀνήκουσιν αἱ ἰδέαι, διττοὶ συντελοῦσι παράγοντες, τὸ μὲν προδιάθεσις, τὸ δ' ἐπίδρασις τῆς ἐμπειρίας. Ἔχει δὴλα δὴ ὁ ἄνθρωπος ἐκ φύσεως εὐαισθησίαν τινὰ περὶ τὰ καλά εἶναι δὲ ἡ προδιάθεσις αὕτη ἄλλη παρ' ἄλλοις, παρὰ τισι μὲν μετῶν, παρ' ἄλλοις δ' ἐλάσσων. Δι' ὅ καὶ εἶναι εὐθὺς ἐκ παίδων οἱ μὲν εὐαισθητότεροι περὶ τὰ καλά, ἄλλοι δὲ ἥττον εὐαίσθητοι καὶ ἄλλοι ἀναίσθητοι ὅλως. Καὶ ἔγκειται ἡ προδιάθεσις αὕτη ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῇ ἀριότητι τοῦ ἐγκεφάλου μάλιστα καὶ τῇ τελειότητι τῶν αἰσθητηρίων. — Προάγεται δὲ αὕτη καὶ τελειοῦται διὰ τῆς ἐπίδρασεως τῆς ἐμπειρίας, ἤτοι διὰ τῆς παρατηρήσεως καλῶν ἀντικειμένων, καὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ ἐθισμοῦ, καὶ ἀποβαίνει ἐνέργεια καὶ ἐντελέχεια — ».

*Απὸ γενικωτέρας ἀπόψεως τὸ ὅλον ἔργον τοῦ Βορέα ἐπεβλήθη εἰς τὴν κοινὴν ἀναγνώρισιν καὶ παρ' ἡμῶν καὶ διεθνῶς. Ἡ αὐθεντικὴ ἐρμηνεία τῶν ἑλληνικῶν πηγῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐδράζεται ἡ ἀνάπτυξις τῶν διανοητικῶν καὶ ἠθικῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἡ εὐστοχος καὶ ὁλόου ἀπόδοσις τῶν ἐπιστημονικῶν ὄρων προσέδωκεν εἰς τὴν ὅλην ἐπιστημονικὴν παραγωγὴν τοῦ Βορέα μέγα κῆρος καὶ γόητρον, ὥστε ὁ δημιουργὸς τῆς νῦν θεωρεῖται σήμερον ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλειότερα ἐπιστημονικὰ ἀναστήματα.

Ὁ Θεόφιλος Βορέας θεωρεῖται καὶ εἶναι πράγματι ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλειότερους ἐκπολιτιστικούς μας παρὰγοντας καὶ ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτέρους προρεῖς τῆς παραδόσεώς μας. Ἡ μακρὰ ἐπιστημονικὴ του σταδιοδρομία ἀποτελεῖ ἤδη ἐποχὴν μὲ ὅλος ἰδιαιτέραν φησιγενεσίαν. Κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο τοῦ χρόνου διάστημα ἠΰρυνε τὸ παγκόσμιον ρεῦμα τῆς ἐπιστήμης, διὰ νὰ περιλάβῃ εἰς αὐτὸ καὶ τὴν Ἑλλάδα. Λιδάξας δὲ ἐπὶ μίαν τεσσαρακονταετίαν ἐγαλοῦχησεν ἰδεολογικῶς ὁλόκληρον σχεδὸν τὸν παρ' ἡμῶν ἐπιστημονικὸν καὶ διανοούμενον κόσμον. Τὰ συγγράμματά του καὶ τὸ Ψυχολογικὸν του Ἔργαστήριον διαγκνῶνουν καὶ προάγουν σημαντικώτατα τὸν ἔθνικόν μας πολιτισμόν. Αἱ παραδόσεις του θὰ ὀδηγοῦν τὰ βήματα τοῦ κόσμου τῆς σκέψεως καὶ θὰ καταλιμπουν τὸν δρόμον τῆς προόδου καὶ τῆς ἐδημερίας.

Ὅπως ὁ Βορέας δημιουργηθεὶς διὰ τῆς συστηματικῆς καὶ ἐπιπόνου, ἀλλὰ καὶ ἀδικακόπου ἐργασίας εἰς ἰσχυρὰν συγκεντρωτικὴν φησιγενεσίαν, εἰς μεγιστᾶνα τοῦ πνεύματος, πληροῖ ὁλόκληρον τὴν φηλήν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει. Εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐδόθη ἡ μεγάλη μάχη τῆς ἰδεολογικῆς ἀναρχίας πρὸς τὸν λόγον, διὰ νὰ ἡττηθῇ ἡ πρώτη. Διὰ τοῦ ἔργου αὐτοῦ διήκει πνοή, ἡ πνοὴ τοῦ ἀρχιτέκτονος καὶ ἡ πνοὴ τοῦ δημιουργοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο, εἴαν διὰ τὴν διεθνῆ ἐπιστημονικὴν συνείδησιν ὁ Βορέας εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ αὐθεντία, διὰ τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἐπὶ πλέον καὶ ὁ ἐμπνευσμένος κοινωνικὸς καὶ ἔθνικὸς παιδαγωγός. Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία δικαίως τὸν τιμᾷ.